

บทที่ 1

บทนำ

ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานเป็นหนึ่งในประเด็นปัญหาการคุกคามต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ที่จัดว่ามีความสำคัญเป็นอันดับแรก ๆ ของโลก และได้รับการกล่าวถึงในความตกลงระหว่างประเทศหลาย ๆ ฉบับ ตามอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Convention on Biological Diversity) เป็นอนุสัญญาระหว่างประเทศที่ครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ความหลากหลายในชนิดพันธุ์ ความหลากหลายทางพันธุกรรมและความหลากหลายในระบบนิเวศ การใช้ประโยชน์ขององค์ประกอบความหลากหลาย การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมและเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรพันธุกรรม ประเทศต่างๆต้องพยายามอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพทั้งสามระดับ อันได้แก่ ระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์ และพันธุกรรมของสิ่งมีชีวิตไม่ให้หมดไป การหมดไปของความหลากหลายทางชีวภาพอาจเป็นไปได้ในหลายสาเหตุด้วยกัน เช่น การทำลายของมนุษย์โดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ การหมดไปตามธรรมชาติอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยแวดล้อม การวิวัฒนาการ และที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้สังคม พันธุ์พืชและพันธุกรรมเปลี่ยนแปลงไปก็คือ สิ่งมีชีวิตต่างถิ่น (alien species)

สาเหตุดังกล่าวในมาตรา 8 (h) กล่าวถึงการอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่อาศัยตามแบบธรรมชาติโดยให้แต่ละภาคีต้องดำเนินการป้องกันการนำเข้าชนิดพันธุ์ต่างถิ่นควบคุมหรือกำจัดชนิดพันธุ์ต่างถิ่นซึ่งคุกคามระบบนิเวศ ถิ่นที่อยู่อาศัย หรือชนิดพันธุ์อื่น ในฐานะที่ประเทศไทยได้ให้การรับรองอนุสัญญาจากการประชุมของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติได้กำหนดกรอบการปฏิบัติตามข้อกำหนดในอนุสัญญาฯ และมีมติให้หน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องดำเนินการตามกรอบอนุสัญญาฯ ดังกล่าว ในการควบคุมการคุกคามของชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพจึงเป็นปัจจัยเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินการเพื่อกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับสถานการณ์ปัจจุบันของความหลากหลายทางชีวภาพที่ประสบปัญหาการคุกคามอย่างรุนแรงทั้งการบุกรุกทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพอย่างไม่เหมาะสม การนำชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาในระบบนิเวศก่อให้เกิดผลกระทบต่อชนิดพันธุ์พื้นเมือง และการขาดข้อมูลสถานการณ์ความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นปัจจุบัน อุทยานแห่งชาติเป็นหน่วยงานหนึ่งที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการ และมีมาตรการที่เข้มงวดในการติดตาม ตรวจสอบชนิดพันธุ์ต่างถิ่น เพื่อคงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ

ดังนั้น เพื่อกำหนดนโยบาย มาตรการควบคุม ดูแล กำจัด และติดตามตรวจสอบชนิดพันธุ์ไม้ต่างถิ่นดังกล่าวที่รุกรานความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างเหมาะสม จึงจำเป็นต้องศึกษาชนิดพันธุ์



การแพร่กระจาย และการรุกรานของพันธุ์ไม้ต่างถิ่นในเขตอุทยานแห่งชาติ ในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ต่อไป

1.1 สถานการณ์และประเด็นปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทย มีชนิดพันธุ์ต่างถิ่นมากกว่า 3,500 ชนิด และยังมีผู้นำเข้าชนิดพันธุ์ต่างถิ่นใหม่ ๆ มาในประเทศอยู่ตลอดเวลา ส่วนใหญ่ถูกนำเข้ามาเพื่อใช้ทดลองทางการเกษตร การเพาะเลี้ยงเป็นสัตว์เลี้ยง ใช้ในการทดลองทางวิทยาศาสตร์ เป็นไม้ดอกไม้ประดับ รวมทั้งการเก็บรวบรวมไว้ในสวนสัตว์ และสวนพฤกษศาสตร์ บางชนิดมีการแพร่กระจายข้ามพรมแดนมาจากประเทศเพื่อนบ้าน ติดมากับยานพาหนะ การขนส่ง การเดินทาง และการท่องเที่ยว รวมทั้งการเข้ามาทางน้ำอับเฉาของเรือบรรทุกสินค้าที่ขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ หรือทวีป

ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นบางชนิดสามารถดำรงชีวิตได้ดีในสภาพธรรมชาติของประเทศไทย จนกลายเป็นสัตว์หรือพืชที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ในขณะที่บางชนิดเข้ามาตั้งถิ่นฐานและแพร่กระจายในธรรมชาติ จนกลายเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน ส่งผลกระทบต่อชนิดพันธุ์พื้นเมือง ก่อให้เกิดความสูญเสียทางเศรษฐกิจอย่างมาก หากไม่มีระบบการป้องกันและควบคุมอย่างทันที่

ชนิดพันธุ์ที่นำเข้ามาอาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ดังนี้

ผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ

การนำชนิดพันธุ์ต่างถิ่นเข้ามาในพื้นที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพในหลายประการ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบ และโครงสร้างของระบบนิเวศ เกิดการแก่งแย่งกับชนิดพันธุ์พื้นเมือง การนำโรคเข้ามาในพื้นที่และระบาดสู่ชนิดพันธุ์พื้นเมืองที่มีภูมิคุ้มกันโรคน้อย จนอาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์พื้นเมือง รวมทั้งเกิดการผสมและถ่ายทอดพันธุกรรมกับชนิดพันธุ์พื้นเมือง ทำให้ชนิดพันธุ์พื้นเมืองดั้งเดิมสูญเสียบพันธุกรรมไป

ผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคม

ผลกระทบในทางบวก ชนิดพันธุ์ที่นำเข้ามาหลายชนิด ได้กลายเป็นชนิดพันธุ์ที่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทย อาทิ พืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญ เช่น ยางพารา มันสำปะหลัง สับปะรด ข้าวโพด และอ้อย สมุนไพรที่มีสรรพคุณในการรักษาโรค เช่น ชุมเห็ดเทศ และจีเหือกบ้าน สัตว์เศรษฐกิจ เช่น สุกร โคนะ แกะ เป็ดเทศ สุนัข และปลาสวยงามต่าง ๆ

ผลกระทบในทางลบ ชนิดพันธุ์ที่นำเข้ามาเพื่อใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ หากไม่มีมาตรการควบคุมดูแลที่เพียงพอ เกิดการหลุดรอดสู่ธรรมชาติจะก่อให้เกิดความเสียหายต่อความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นทรัพยากรพื้นฐานในการดำรงชีวิต ส่งผลกระทบต่อเนื่องทั้งทางเศรษฐกิจ และสุขภาพ



ของมนุษย์ อาทิ การปิดกั้นลำน้ำและการเดินเรือของฝักตบชวา และไมยราบยักษ์ และการระบาดของปลาชุกเกอร์ เป็นต้น

ที่ผ่านมาประเทศไทยประสบปัญหาในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของชนิดพันธุ์ต่างถิ่น รุกรานอยู่บ่อยครั้ง อาทิ การแพร่ระบาดของฝักตบชวา ไมยราบยักษ์ นาคหญ้า ปลาตุกรัสเซีย ปลาชุกเกอร์ และการแพร่ระบาดของหอยเชอรี่ในนาข้าวที่มีการประเมินความเสียหายทางเศรษฐกิจไว้กว่า 1 พันล้านบาทต่อปี ซึ่งการดำเนินการแก้ไขเมื่อพบว่ามี การแพร่ระบาดแล้วนั้น มีค่าใช้จ่ายสูง และยังไม่สามารถแก้ไขได้ในระยะเวลาอันสั้น รวมทั้งไม่สามารถแก้ไขปัญหาบางประการ เช่น การสูญพันธุ์ของชนิดพันธุ์พื้นเมือง และโครงสร้างของระบบนิเวศที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนั้น การศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยเฉพาะชนิดพันธุ์ต่างถิ่น ที่ติดมากับน้ำอับเฉาเรือ ยังคงมีอยู่ในวงที่จำกัด และประชาชนทั่วไปยังคงขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการควบคุมดูแลชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยเฉพาะชนิดพันธุ์ที่นำเข้ามาเพื่อเป็นสัตว์เลี้ยง และปลาสวยงามที่มีการปล่อยลงสู่ธรรมชาติอยู่เนืองๆ ประกอบกับกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันยังไม่มี วัตถุประสงค์เพื่อการจัดการชนิดพันธุ์ต่างถิ่น โดยตรง และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ยังไม่มีมาตรการ และระบบป้องกันและแก้ไขปัญหาที่เป็นรูปธรรม จึงทำให้การจัดการกำกับดูแลชนิดพันธุ์ต่างถิ่นในประเทศไทยยังคงขาดทิศทาง และระบบการควบคุมดูแลที่ชัดเจนและมีประสิทธิภาพ

1.2 ความหมายและแนวคิดเกี่ยวกับชนิดพันธุ์ต่างถิ่น

คำว่าชนิดพันธุ์ต่างถิ่น (Alien species) หมายถึง ชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตที่ไม่เคยปรากฏในถิ่นใดถิ่นหนึ่งมาก่อน แล้วถูกนำมาหรือเดินทางเข้ามายึดครองและดำรงชีพอยู่ในอีกถิ่นหนึ่ง อาจอยู่ได้อย่างดีหรือเลวขึ้นกับความเหมาะสมของปัจจัยแวดล้อมและการปรับตัวของชนิดพันธุ์นั้นๆ ที่รู้จักในอีกชื่อหนึ่งคือ exotic species ส่วนสิ่งมีชีวิตที่มีอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่นั้นๆมาก่อนตามธรรมชาติเรียกว่าพันธุ์พื้นเมือง (indigenous species) (อุทิส, 2539) และสำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช (2552) ได้กล่าวถึงชนิดพันธุ์ต่างถิ่นว่า หมายถึง ชนิดพันธุ์สิ่งมีชีวิต ที่ไม่เคยปรากฏในถิ่นชีวภูมิศาสตร์หนึ่งมาก่อนแต่ได้ถูกนำเข้ามาหรือเข้ามาโดยวิธีใดๆจากถิ่นอื่น ซึ่งอาจดำรงชีวิตอยู่และสามารถสืบพันธุ์ได้หรือไม่ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของปัจจัยแวดล้อมและการปรับตัวของชนิดพันธุ์นั้น

ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกราน หมายถึง ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่เข้ามาแล้วสามารถตั้งถิ่นฐานและมีการแพร่กระจายได้ในธรรมชาติ เป็นชนิดพันธุ์เด่นในสิ่งแวดล้อมใหม่ (dominant species) และเป็นชนิดพันธุ์ที่อาจทำให้ชนิดพันธุ์ท้องถิ่นหรือชนิดพันธุ์พื้นเมืองสูญพันธุ์ รวมไปถึงส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและก่อให้เกิดความสูญเสียทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสุขอนามัย (สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช, 2552)



พืชต่างถิ่นรุกราน (Invasive Alien Plants) หมายถึง ชนิดพันธุ์ของสิ่งมีชีวิตที่ไม่เคยปรากฏในถิ่นใดถิ่นหนึ่งมาก่อนแต่ได้ถูกนำเข้ามาหรือเข้ามาอีศครองและดำรงชีพอยู่ในถิ่นนั้น แล้วเจริญเติบโต ขยายพันธุ์และแพร่ระบาดออกไปจนเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชนิดพันธุ์และพันธุ์กรรมอันเป็นการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ โดยชนิดพันธุ์พืชที่มาจากต่างถิ่นและไม่เคยปรากฏอยู่ในระบบนิเวศดังกล่าวมาก่อนหน้านี้ จะเจริญเติบโตและแพร่พันธุ์ได้ดี มีจำนวนมากสามารถครอบครองพื้นที่ และกลายเป็นชนิดพันธุ์เด่นของระบบนิเวศ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2544)

พันธุ์ไม้ต่างถิ่น (Alien plants) หมายถึง ชนิดพันธุ์พืชที่ไม่เคยปรากฏในถิ่นใดถิ่นหนึ่งมาก่อน แต่ได้ถูกนำเข้ามาหรือเดินทางเข้ามาอีศครองดำรงชีพอยู่ในถิ่นหนึ่ง ซึ่งอาจอยู่ได้อย่างดีหรือไม่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของปัจจัยแวดล้อมและการปรับตัวของชนิดพันธุ์ไม้นั้นๆ (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,2544)

1.3 หลักเกณฑ์ในการพิจารณาจัดกลุ่มทะเบียนชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ควรป้องกัน ควบคุม กำจัดของประเทศไทย

รายการ 1 ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานแล้ว หมายถึง ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่เข้ามาในประเทศไทยแล้ว และสามารถตั้งถิ่นฐานและมีการเผยแพร่กระจายได้ในธรรมชาติ เป็นชนิดพันธุ์เด่นในสิ่งแวดล้อมใหม่ (dominant species) และเป็นชนิดพันธุ์ที่อาจทำให้ชนิดพันธุ์ท้องถิ่นหรือชนิดพันธุ์พื้นเมืองสูญพันธุ์ รวมไปถึงส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพและก่อให้เกิดความสูญเสียทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสุขอนามัยของมนุษย์

รายการ 2 ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีแนวโน้มรุกราน หมายถึง (1) ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีหลักฐานว่ามีการรุกรานในถิ่นอื่น ที่เข้ามาในประเทศไทยแล้วและสามารถตั้งถิ่นฐานและมีการแพร่กระจายได้ในธรรมชาติ จากการสำรวจและเฝ้าสังเกตพบว่าจะแพร่ระบาดหากมีปัจจัยเกื้อหนุนหรือสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ (2) ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่เคยรุกรานในอดีตซึ่งสามารถควบคุมดูแลได้แล้ว

รายการที่ 3 ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีประวัติว่ารุกรานแล้วในประเทศอื่นแต่ยังไม่รุกรานในประเทศไทย หมายถึง ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่เข้ามาในประเทศไทยแล้วมีหลักฐานว่ามีการรุกรานในประเทศอื่น

รายการที่ 4 หมายถึง ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานที่ยังไม่เข้ามาในประเทศไทย หมายถึง ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่มีข้อมูลหรือหลักฐานว่าเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานในประเทศอื่น ได้แก่ ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นตามทะเบียน 100 ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่รุกรานรุนแรงของโลก ชนิดพันธุ์ต่างถิ่นที่ห้ามนำเข้าตามกฎหมาย และชนิดพันธุ์ที่มีข้อมูลจากผลการศึกษาวิจัยว่าเป็นชนิดพันธุ์ต่างถิ่นรุกรานในพื้นที่อื่นๆ ฯลฯ



1.4 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาชนิด การกระจาย และปริมาณของพืชต่างถิ่นเบื้องต้นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติในความรับผิดชอบ จำนวน 18 แห่ง
2. เพื่อประเมินสถานการณ์ของพืชต่างถิ่นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ
3. ศึกษาความสามารถในการเป็นภัยคุกคามของชนิดพันธุ์ต่างถิ่นต่อระบบนิเวศเดิมในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ
4. ใช้เป็นฐานข้อมูลในการบริหารจัดการอุทยานแห่งชาติทางด้านการจัดการระบบนิเวศ

